

אחד מישראל – על פי הוראות השלטון, לא היה לו דין גזלן. והשתא, שלא ההפקעה עצמה נעשית ע"י אחד מישראל אלא רק רכישת הבנין לאחר הפקעתו מדינא דמלכותא, אזי כל שכן שאין דין גזלן על אותו אחד מישראל – רוכש הבנין.²⁵

יא. אמנם גם בפרט זה של הפקעת הבנין מדינא דמלכותא יש לעיין – הן על פי דיני תורה²⁶ והן להבדיל על פי ערכאותיהם, אם הפקעת הבנין היא הפקעה מוחלטת – שאף קודם למכירתו כבר אינו ברשות בעליו הראשונים אלא ברשות כונס הנכסים המחזיק בו בשליחות הבנקים ורשויות המס, ובכי האי גונא בעובדא כגון זו דשאלתך – יש מקום לדון אם מנהל המוסד הוא עוד בכלל בעל דברים לגבי מכירת הבנין. או דילמא לאו הכי הוא, והפקעת הבנין אינה אלא מניעת זכות הכניסה והשימוש מהבעלים, וכן הענקת זכות מכירה והעברת בעלות לאחרים שלא בהסכמת הבעלים, אולם שינוי הרשות בפועל אינו נעשה קודם למכירתו אלא רק אחרי רכישתו ע"י בעליו החדשים.²⁸

הר"ן (נדרים כ"ח ע"א ד"ה במוכס) בשם התוס', דדוקא גבי מלכי אומות העולם אמרינן "דינא דמלכותא דינא" לפי שהארץ שלהם, ויכול לומר להם "אם לא תעשו מצותי – אגרש אתכם מן הארץ", אבל במלכי ישראל – לא, לפי שארץ ישראל כל ישראל משותף בה.²⁵

[ד] ומשום הכי נראה [ג"כ] דיכול לעשות נמי חוקים ונמוסים במדינה שלו – במידי דתלוי בתקנת ארצו, ולהעניש העובר על קצתו, וכל שכן [שתקנותיו בעניני] הדינין שבין אדם לחבירו – שדינו דין, דאם לא כן [אלא בכל שאר מילי דאינם שייכים לקרקע הארץ יהיה בבחינת "איש הישר בעיניו יעשה" ח"ו, אזי מילתא ברידא היא שכתוצאה מכך] לא תעמוד [גם קרקע] הארץ [בפני התנהגות זו של תושביה] ותהרס [ולכן רשאי המלך גם לקבוע תקנות וחוקים בכל שאר מילי כדי להגן על ארצו שהיא ממונו] עכ"ד המהרש"ל התם.²⁶

י. ועל פי המובא כאן נראה לפום ריהטא למימר נמי גבי נידון דידן, דאמנם יש בכח דינא דמלכותא²⁷ להפקיע בנין מיד בעליו. ולכן, אף אם ההפקעה עצמה היתה נעשית ע"י

25. ויעיין בדרכי משה (סי' שס"ט אות ג' ד"ה כתב הר"ן) דהביא נמי את דברי הר"ן הנ"ל.

26. ויעיין נמי במש"כ שם (פ"י אות י"ח – בתוה"ד) "ועוד כתבתי בפרק הכונס (הג"ל) מדינא דמלכותא, דלא דוקא דינא דמלכותא - אלא אפילו הנהגת המדינה ונימוסיה הוי דינא".

27. ויש לציין להדיא, שכל המובא כאן אמור גבי מציאות הדברים בנידון שאלתך במלכות החדס*) של מדינת ניו-יורק שבארה"ב. ברם בארץ ישראל בכלל, ובפרט במלכות של ישראל בארץ ישראל, יש הרבה פרטי דינים נוספים שאכהמ"ל בהבאתם. נותירה מכך היא במלכות של רשעי ישראל בארץ ישראל – דעלה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט טו"ס ק"י) כהאי לשנא: וכבר אמרו בשם הגאון החזו"א זצ"ל שדין מדינה זו הוא כדין "מוכס העומד מאליו", עכ"ל. ויעיין בדברי חז"ל (ב"ק ק"ג ע"א, נדרים כ"ח ע"א) ובמה שפסקו הן הרמב"ם (בהלכות גזילה ואבידה פ"ה הי"א, ובהלכות שבועות פ"ג ה"ב) והן השו"ע (חור"מ סי' שס"ט סעיף ו', ויור"ד סי' רל"ב סעיף י"ד) שמוכס העומד מאליו דינו כליסטים, ולפיכך הנודר או הנשבע לו כדי ליפטר ממנו – אין כאן לא נדר ולא שבועה, ושרי למיעבד הכי אף לכתחילה, יעו"ש. והגאון רבי נסים קרליץ שליט"א אמר לי שאכן כך יש לנהוג הלכה למעשה רק יש ליוהר ביותר שלא ידעו מזה כדי שלא יגרם חילול ה' ח"ו, וכל ערום יעשה בדעת, עכתו"ד וד"ל.

(*) אין בהוספת תיבה זו כל נפק"מ להלכה, אלא רק ציון העובדא שבחסידי השי"ת אחינו בני ישראל תושבי ארה"ב זוכים בשנות הגלות לחסות תחת מלכות של חסד. אולם להלכה כל מלכות של נכרים שאינם מזרע ישראל, בין אם היא מלכות חסד, ובין אם היא מלכות רשע ר"ל, דין אחד להן.

שוב ראיתי בקונטרס "מאן מלכי רבנן" דברי ימי הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל – המובא כהקדמה לשו"ת אגרות משה – חלק ח' (עמ' 16) שהביא כעין האמור כאן, ואלו דבריו: כיון שהשלטון הקומוניסטי עלה לשלטון באמצעות הפיכה, וכפה את שלטונו בכח הזרוע, היו רבים שלא ראו אותו כשלטון חוקי [אשר עליו אמרו חז"ל "דינא דמלכותא דינא"] אלא כחמס בעלמא, לא כן רבינו [הגור"מ פיינשטיין זצ"ל] הוא התייחס – כינו לבין עצמו ובפומבי – לשלטון זה כאל מלכות לכל דבר, שבכל ענין - דיניה דין, אלא שהיא מלכות שעושה רע כאשר היא רודפת את היהודים שומרי תורה ומצוות, עכ"ד.

28. והגם שלנידון שאלה דידן אולי ואין כל נפק"מ בזה, שכן אפשר דשרי למיעבד השינוי רשות בדינא דמלכותא גם באופן זה האחרון. מ"מ בכי האי גונא ובאם אמרינו שהבנין לא היה כל הזמן ברשות אחד מישראל תהא נפק"מ